

Tadeusz Aleksander

Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego

Maria Borowiecka – niedokończony biogram

Maria Borowiecka – unfinished biography

Streszczenie. W artykule zaprezentowano biogram urodzonej w 1875 roku Mari Borowieckiej – działaczki społeczno-oświatowej lat międzywojennych, szczególnie aktywnej na polu kształcenia dorosłych. W tekście nawiązano do jej pochodzenia społecznego. Zaprezentowano wykształcenia, które uzyskała w dziedzinie nauk matematyczno-fizycznych i pedagogicznych. Wymieniono wybitne osoby, które ją nauczały. Opisano podejmowane przez nią wysiłki na polu samokształcenia. Zaprezentowano M. Borowiecką w roli nauczycielki kolejnych pokoleń, która nauczała również na kursach i w szkołach dla dorosłych, autorkę podręczników i innych materiałów dydaktycznych, koordynatorkę pracy dydaktycznej nauczycieli dorosłych, odnoszącą sukcesy na polu budowania teorii edukacji dorosłych. Wiele miejsca poświęcono przybliżeniu/przypomnieniu jej najważniejszej publikacji pt. „Kształcenie dorosłych. Próba dydaktyki”. Tekst kończy apel o dalsze uzupełnianie biogramu M. Borowskiej, w którym nadal jest wiele luk, o czym jednoznacznie świadczy fakt, że poszukiwania (przez autora tego tekstu) informacji o ostatnich latach jej życia, a także dacie śmierci, nie dały do tej pory żadnego efektu.

Słowa kluczowe: Maria Borowiecka, biografia, Uniwersytet Warszawski, kształcenie dorosłych, dydaktyka kształcenia dorosłych.

Summary. The paper presents a brief biography of Maria Borowiecka (born in 1875), the social and educational activist of the inter-war period, particularly devoted to the education of adults. It refers to her social origins; mentions her academic titles in Mathematics, Physics and Educational Sciences; includes the names of her eminent teachers. Maria Borowiecka is depicted as a long-term teacher, who was engaged also in courses and schools for adults; an author of textbooks and other didactic materials; a coordinator of didactic work of teachers in adult education, who enjoyed a lot of successes in constructing theories in that field. A substantial part of the study is devoted to her most influential work under the

following title: *Kształcenie dorosłych. Próba dydaktyki*. At the end there is an appeal for the completion of Borowiecka's biography, still full of many gaps, which unequivocally proves that despite the industrious search by the author of this paper for facts relating to the last years of Borowiecka's life and the date of her death, the endeavours to fill these gaps have been ineffective so far.

Keywords: Maria Borowiecka, biography, University of Warsaw, adult education, didactics of adult education.

Jedną z działaczek społeczno-oświatowych lat międzywojennych, szczególnie aktywnych na polu kształcenia dorosłych, była Maria Borowiecka. Nauczała na kursach i w szkołach dla dorosłych, opracowywała podręczniki dla uczniów tych szkół, koordynowała pracę dydaktyczną nauczycieli dorosłych, udanie próbowała sił na polu budowania teorii edukacji dorosłych.

Maria Borowiecka urodziła się w 1875 r. w Warszawie. Pochodziła z rodziny mieszczańskiej. Rodzice to Alfred i Zofia. Zdobyła też, jak na dziecko takiej rodziny przystało i możliwości tamtego okresu, gruntowne wykształcenie. Uczyła się w prywatnej sześcioklasowej pensji Henryki Czarnockiej (1837–1923), jednej z najlepszych w tamtych czasach (1860–1898) jawnych szkół polskich. Naukę na pensji ukończyła, z nagrodą za dobre wyniki, w 1891 r. uzyskując świadectwo dojrzałości. W rok po tym uzyskała uprawnienia („świadectwo”) rządowe nauczycielki domowej a następnie rozpoczęła prywatną pracę nauczycielską stale się jednak doksztalając. Owo doksztalanie realizowała w dwu kierunkach: pedagogicznym i matematyczno-fizycznym¹.

Jeśli idzie o kierunek doksztalania pedagogicznego, to w 1899 r. Maria Borowiecka ukończyła dwuletni tajny kurs nauczycielski, zorganizowany przez przełożoną wspomnianej pensji – Henrykę Czarnocką. Poznawała na nim zagadnienia z dziedziny psychologii, pedagogiki, teorii i metodyki nauczania języka polskiego oraz religii i arytmetyki. Słuchała tam wykładów: ks. Jana Gralewskiego (1868–1924) – członka komitetu redakcyjnego „Encyklopedii Wychowawczej”, Michała Berkana (1823–1913) – powstańca i nauczyciela matematyki w szkole technicznej kolei wiedeńskiej, autora „Początków matematyki” i „O najnowszych figurach geometrycznych”, Floriana Łagowskiego (1843–1909) – znanego pedagoga i publicystę, redaktora

¹ Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Teczka osobowa Marii Borowieckiej, nr RP 2721.

„Przeglądu Pedagogicznego” oraz autora wielu prac z pedagogiki i metodyki nauczania różnych przedmiotów, Jana Ludwika Karłowicza (1836–1903) – etnografa, językoznawcy muzyka, Adama Mahrburga (1855–1913) – filozofa, tłumacza, pisarza pedagogicznego i wykładowcę w „Uniwersytecie Latającym”. Tajność kształcenia na wymienionym kursie spowodowała, że Maria Borowiecka nie mogła otrzymać żadnego oficjalnego potwierdzenia (dokumentu w postaci dyplomu) ukończonej nauki. W latach późniejszych uzyskanie wykształcenia nauczycielskiego udawadniała potwierdzeniem dawnym przez kolejnych wymienionych wykładowców.

Należy także wspomnieć o współpracy Marii Borowieckiej ze Stanisławem Karpowiczem (1864–1921) – znanym pedagogiem i publicystą przełomu XIX i XX w. Została członkiem założonego przez niego w 1903 r. tajnego Towarzystwa Pedagogicznego (działało do 1905 r.). W Towarzystwie opracowywano programy polskie szkoły elementarnej i średniej, tworzone koncepcje reformy szkolnictwa prywatnego w Królestwie Polskim. Jego aktywiści (w tym i Maria Borowiecka) odważnie poparli strajk szkolny 1905 r. i – z determinacją – walczyli o odbudowę szkolnictwa polskiego.

Kontynuacją nauki na tajnym kursie nauczycielskim było dla Marii Borowieckiej słuchanie wykładów na konspiracyjnych „kursach naukowych” z literatury polskiej i powszechnej, historii Polski, antropologii i socjologii. Wygłaszali je tacy intelektualiści tamtej epoki jak: Edward Grabowski (1848–1912) – nauczyciel i wizytator szkół a nade wszystko autor wielu prac na temat literatury zachodnioeuropejskiej, Władysław Smoleński (1851–1926) wybitny historyk, wykładający w „Uniwersytecie Latającym” i konspiracyjnych kursach dla kobiet, Ludwik Krzywicki (1859–1941) – znany socjolog, publicysta i działacz społeczny, także wykładowca w „Uniwersytecie Latającym” i nielegalnym Kole Oświaty Robotniczej.

Maria Borowiecka studiowała też nauki humanistyczne (a pedagogiczne w szczególności) poza terenem Królestwa Polskiego. W 1903 r. uczyła się na kursie wakacyjnym w Krakowie, a w sierpniu 1904 była słuchaczką Uniwersytetu Wakacyjnego w Zakopanem. W tym ostatnim słuchała wykładów Wilhelma Feldmana (1868–1919) – znanego galicyjskiego literata, historyka literatury i polityka, angażującego się w działalność oświatową na rzecz młodzieży, mieszczaństwa i robotników, Kazimierza Mokłowskiego (1869–1905) – dziennikarza i publicysty, oryginalnego architekta (zainteresowanego szerszym zastosowaniem „stylu zakopiańskiego” w budownictwie mieszkaniowym) i historyka sztuki ludowej, Kazimierza Kelles-Krauza (1872–1905) – socjologa i wybitnego działacza Polskiej Partii Socjalistycznej (uczestnika wielu konferencji – także międzynarodowych), wykładowcy

socjologii w jednym z kolegów w Paryżu i Uniwersytetu w Brukseli, wspomnianego już Adama Mahrburga i in.

Równie intensywne i rozległe było doksztalcanie się Marii Borowieckiej w zakresie matematyczno-fizycznym. Realizowała je we wszystkich dostępnych wtedy (początek XX w.) dla patriotycznie usposobionych obywateli Królestwa Polskiego instytucjach oświatowych i formach nauczania. Początkowo uczyła się na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Towarzystwa Kursów Naukowych (powołane do życia w 1905 r. jako kontynuacja „Uniwersytetu Latającego”) pełniącym rolę jedynej w Królestwie polskiej szkoły wyższej, działającej jako instytucja prywatna. Nauka w nim trwała trzy lata, a poziom jej odpowiadał studiom uniwersyteckim. Maria Borowiecka słuchała w Towarzystwie Kursów Naukowych wykładów z fizyki doświadczalnej Stanisława Kalinowskiego (1873–1946) oraz z fizyki („klasycznej”) Mariana Grotowskiego (1882–1951). Na egzaminie z wyłożonego materiału uzyskała (rok akad. 1916/17) ocenę celującą.

Uczęszczała także na zajęcia, w Polskim Związku Nauczycielskim założonym w 1905 r. z inicjatywy Stanisława Kalinowskiego. Słuchała tam wykładów Lucjana Zarzeckiego (1873–1925) z geometrii analitycznej i Zygmunta Straszewicza (1860–1927) z geometrii rzutowej – późniejszego profesora i rektora Politechniki Warszawskiej. Przechodziła też „kursa pedagogiczne” zorganizowane w Kole Matematycznym (rok akad. 1908/9) tajnego Koła Wychowawców (zorganizowane zostało w 1904 r. przez Stanisława Kalinowskiego, Helenę Radlińską i in.). Wykładowcami na tym kursie byli: Samuel Dickstein (1851–1939) – już wtedy – wybitny matematyk, późniejszy profesor Uniwersytetu Warszawskiego Józef Zawadzki (1886–1951) – fizykochemik i technolog w latach 20- tych profesor i rektor Politechniki Warszawskiej oraz wspomniany Lucjan Zarzecki – matematyk i dydaktyk (M. Borowiecką uczył geometrii), a nade wszystko pedagog, twórca popularnej teorii wychowania narodowego.

Podejmowała też Maria Borowiecka intensywne samokształcenie. Realizowała je uczestnicząc w zajęciach Sekcji Filozoficznej wspomnianego Polskiego Związku Nauczycielskiego. Praca członków Sekcji polegała na czytaniu, streszczaniu i referowaniu treści wybranych prac znaczących filozofów: Ernsta Macha – „Analiza czuć”, Emanuela Kanta – „Krytyka czystego rozumu”, Jana Leopolda Łukaszewicza „O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa. Studium krytyczne” i in. Była także członkiem Sekcji Matematycznej Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego. Wygłaszała tam referaty m.in. na temat propedeutyki geometrii w szkołach informacje o tych referatach były zamieszczane w dorocznych sprawozdaniach Sekcji oraz pismach pedagogicz-

nych tego okresu („Wychowanie”, „Wychowanie w Domu i Szkole”). Angażowała się także w pracę samokształceniową w Polskim Towarzystwie Badań nad Dziećmi – przygotowując i wygłaszając referaty (m.in. „O rozwoju pojęcia liczby u dzieci” i „O rozwoju pojęć przestrzennych u dzieci”). Przełożyła także z języka niemieckiego „Przewodnik do nauczania rachunków oparty na badaniach dydaktycznych Lay’a” (tłumaczenie pozostało w rękopisie).

Równocześnie z omówionym doksztalcaniem Maria Borowiecka pogłębiała swoje doświadczenie pedagogiczne pracując na różnych stanowiskach w odbudowywanej w Królestwie Polskim szkole elementarnej i średniej (dla dzieci jak i dla młodocianych oraz dorosłych). Ostatecznie, od początku XX wieku jej praca nauczycielska koncentrowała się w dwu zakładach: początkowo 6 a później 8-klasowej pensji żeńskiej dla dziewcząt Haliny Gepnerówny (1880–1939) i Seminarium Nauczycielskim (własność) Katolickiego Związku Kobiet Polskich (Zagórowski, 1924, s. 139, 349). W pierwszym z tych zakładów (mieścił się przy ul. Moniuszki 8) uczyła od 1901 r., w drugim – od 1905 r. (dyrektorem w 1924 r. była Wanda Deszewska). W obu zakładach nauczwała matematyki. Nadto, jak pisze we własnoręcznie skreślonym (1918 r.) życiorysie jej praca to „(...) przygotowywanie i pomoc (...) uczennicom klas wyższych przy przygotowaniu do egzaminów rządowych na nauczycielki, na 7-klasową maturę żeńską, wreszcie na maturę 8-klasową (...)”². Pisząc swój życiorys w 1918 r. z dumą podkreślała, że przygotowywane przez nią uczennice są aktualnie słuchaczkami Uniwersytetu Warszawskiego.

Na czas omawianej pracy nauczycielskiej przypadły pierwsze próby pisania przez Marię Borowiecką podręczników szkolnych i materiałów dydaktycznych dla uczniów szkół młodzieżowych i słuchaczy szkół wieczorowych. Pierwszym był podręcznik „Początki geometrii”, napisany wspólnie z Helenę Stattlerówną, jeszcze w czasie I wojny światowej (ponowne wydanie w 1918 r.), drugim – „Zbiór zadań arytmetycznych dla dorosłych” w trzech częściach, opracowany z myślą o potrzebach słuchaczy kursów szkoły elementarnej dla dorosłych.

Wnet po reaktywowaniu działalności polskiego Uniwersytetu Warszawskiego Maria Borowiecka złożyła, datowane na 29 kwietnia 1918 r., podanie o przyjęcie jej na studia jako słuchaczkę zwyczajną na Sekcję Matematyczną Wydziału Filozoficznego. Do prośby załączyła szczegółowy życiorys i dziesięć różnych załączników – głównie jednak zaświadczeń różnych instytucji (pensja Haliny Czarnockiej, Koło Matematyczno-Fizyczne tajne-

² Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego. Teczka osobowa Marii Borowieckiej, nr RP. 2721.

go Koła Wychowawców) i osób (np. Mariana Grotowskiego, Lucjana Zarzeckiego) potwierdzające ukończone przez nią formy kształcenia oraz (Haliny Gepnerówny i Jadwigi Reuttówny) potwierdzających jej doświadczenie nauczycielskie. Wśród załączników znalazło się również zaświadczenie Milicji Miejskiej (Komisariat XIII) w Warszawie potwierdzające, że Maria Borowiecka, nauczycielka z zawodu, panna wyznania rzymsko-katolickiego, zamieszkała ul. Piękna 16a „(...) prowadzi się bez zarzutu (...)”.

W końcowej części podania o przyjęcie do Uniwersytetu Warszawskiego, pisała iż ma nadzieję, „(...) że nareszcie będzie mogła uzupełnić i uporządkować swoją wiedzę w Polskim Uniwersytecie, do którego cały okres czasu od ukończenia szkoły średniej dążyła (...)”.

Władze Uniwersytetu Warszawskiego, a konkretnie rektor Antoni Kostanecki, do starań Kandydatki odniosły się przychylnie, przyjmując ją na studia. W następstwie tego, w dniu 14 czerwca 1918 r. miała miejsce immatrykulacja Marii Borowieckiej w Uniwersytecie Warszawskim. Data tej immatrykulacji wskazuje (co nie zostało zaznaczone w jej uniwersyteckiej dokumentacji), że studiowała w systemie zaocznym. Wpisano ją do Albumu UW pod nr L-2721.

Studując na Wydziale Filozoficznym – Sekcja Matematyczna zetknęła się z wieloma wybitnymi profesorami (w wykazie profesorów tego Wydziału była wtedy Maria Skłodowska-Curie). Już w czasie pierwszych lat studiów uczestniczyła w zajęciach (wykłady i ćwiczenia) takich profesorów jak: Samuel Dickstein (algebra wyższa), Stefan Mazurkiewicz (wstęp do teorii liczb), Waclaw Sierpiński (teoria liczb), Stefan Kwietniewski (geometria wykreślna), Jan Łukasiewicz (filozofia nowożytna), Tadeusz Kotarbiński (logika, teoria poznania), Władysław Witwicki (psychologia) i inni.

Nie wiadomo z jakiego powodu Maria Borowiecka studiów tych nie ukończyła. Wystąpiła z Uniwersytetu z dniem 3 stycznia 1925 r. Była wtedy osobą już w pełni społecznie dojrzałą, o dużym doświadczeniu nauczycielskim i pisarskim w zakresie opracowywania programów nauczania – głównie arytmetyki i geometrii oraz podręczników i materiałów (np. „Zadania arytmetyczne” – dostosowane do programu wydane przez Ministerstwo Wyznań religijnych i Oświecenia Publicznego) z zakresu tych przedmiotów głównie dla uczniów dorosłych pobierających naukę na kursach początkowych i w szkołach wieczorowych.³ Przygotowywała te publikacje we współ-

³ Poszukiwania w Bibliotece Narodowej w Warszawie upoważniają do doliczenia się ogółem 27 woluminów tych publikacji (niektóre publikowane w częściach i kilkakrotnie wznawiane).

pracy z Instytutem Oświaty Dorosłych oraz Sekcją Oświaty Pozaszkolnej Magistratu m.st. Warszawy. Niektóre opracowane zostały we współpracy z innymi autorami: A. Jacewiczówną, I. Gomólińską-Próchnikową, R. Zygmuntem.

Omawiane programy, podręczniki i materiały publikowane były przez Drukarnię Gebethnera i Wolfa, Wydawnictwo Instytutu Oświaty Dorosłych, Drukarnię Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie, Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych we Lwowie, Drukarnia Leona Nowaka w Warszawie i in. Większość tych publikacji (programy nauczania, podręczniki i materiały dla uczniów) miało po kilka wydań. „Zadania arytmetyczne w zakresie liczby całkowitej” miały dwa wydania, natomiast „Zbiór zadań arytmetycznych dla dorosłych” (trzy części) doczekał się w latach międzywojennych wydania siódmego (cz. II). Nadto, Maria Borowiecka opracowała i wydała drukiem „Wskazówki metodyczne przy nauczaniu arytmetyki i geometrii na kursach dla dorosłych” (Warszawa 1929).

Druga część dorobku twórczego Marii Borowieckiej dotyczy zagadnień ogólniejszych: przeszłości różnych zjawisk oświatowych, teorii i praktyki kształcenia oraz metodyki nauczania dorosłych. Już w młodości napisała pamiętnik (niepublikowany zaginął w powstańczej Warszawie) w którym m.in. ukazała pracę (powstałego w 1885 r.) tajnego Koła Kobiecego Oświaty Ludowej i opisała dokonujące się w nim rozłamy na tle politycznym oraz informowała o działalności Koła Nauczania Początkowego i aresztowaniu członków jego Zarządu (1906) (Radlińska, s. 299, 317). W 1930 r. opublikowała w zbiorowej monografii „Oświata pozaszkolna Samorządu m.st. Warszawy” dwa wartościowe teksty. Jeden na temat rozwoju i funkcjonowania kursów nauczania początkowego dla dorosłych i młodocianych w Warszawie. Drugi – unowocześniania nauczania na tych kursach, przez wdrażanie nowej organizacji nauczania według modelu pracy pod kierunkiem (A. L. Hall Questa) i systemu laboratoryjnego (J. Deweya) (Baranowska, 1930, s. 74–97). Od połowy lat 30-tych już jako doświadczony nauczyciel dorosłych i metodyk ich nauczania, współpracując z Sekcją Oświaty Pozaszkolnej Magistratu m.st. Warszawy, publikowała – głównie w „Pracy Oświatowej” – w miesięczniku Instytutu Oświaty Dorosłych opracowania na temat funkcjonowania szkoły wieczorowej (maj 1935), łączenia kompletów na kursach dla dorosłych (styczeń 1937), działalności edukacyjnej i literackiej Marii Gomólińskiej (czerwiec-lipiec 1935). Zamieszczała także we wspomnianym miesięczniku recenzje książek o oświacie dorosłych w Austrii i Stanach Zjednoczonych.

Główną jednak pracą naukową Marii Borowieckiej jest opublikowane w 1946 r. „Kształcenie dorosłych. Próba dydaktyki”. Ta nieduża książka, powstała w znacznej części pod koniec lat międzywojennych i – chronologicznie rzecz traktując – jest w zasadzie pierwszym polskim podręcznikiem dydaktyki dorosłych. Do jej napisania namówił Autorkę Antoni Konewka (1885–1944), współzałożyciel (1919 r.) Centralnego Biura Kursów dla Dorosłych, pierwszy kierownik Sekcji Oświaty Pozaszkolnej Magistratu m.st. Warszawy a od 1929 Naczelnik Wydziału Oświaty Pozaszkolnej MWRiOP. Przygotowując ją, Maria Borowiecka przestudiowała prawie cały ówczesny polski dorobek z zakresu teorii nauczania dorosłych (J. Baranowska, B.M. Godecki, J. Jurgielewiczowa, B. Nawroczyński, H. Radlińska, K. Sośnicki, M. Wachowski i in.). Przeanalizowała także główne prace anglojęzyczne (O. Stanley, E. Thorndike, B. Yeaxlee) i niemieckie (R. Erdberg, Gruber, R. Lochner). Znaczy to, że książka powstała z analizy najlepszego piśmiennictwa na temat kształcenia dorosłych końca lat międzywojennych i zawiera w pewnym stopniu podsumowanie dorobku teoretycznego dydaktyki dorosłych tamtego okresu. Sporo w niej informacji, uogólnień i generalizacji wysnutych z bogatego doświadczenia autorki w zakresie kształcenia dorosłych oraz przygotowywania dla nich programów, podręczników i materiałów dla nauczycieli oraz wskazówek metodycznych niezbędnych do efektywnego realizowania nauczania dorosłych zwłaszcza arytmetyki i geometrii.

Książka podzielona jest na dwie części (A i B). Część pierwsza (A) opisowa – ukazuje strukturę (ówczesnej) oświaty dorosłych. Ukazane w niej zostały takie kwestie jak: specyfika (m.in. brak „dyscypliny” szkolnej czyli „odwyknięcie” od nauki) i potrzeby (rozdzielenie na miasto, wieś) edukacyjne uczących się dorosłych, cele nauczania młodocianych i dorosłych, typy (ekstensywny i intensywny) kształcenia ludzi w wieku pozaszkolnym oraz system tego kształcenia w podziale na instytucje „zastępcze” (kursy nauczania początkowego, szkoły wieczorowe) i placówki służące zaspokajaniu „(...) dążeń i zainteresowań słuchaczy w związku z ich osobistymi potrzebami (...)”, a więc uniwersytety powszechnie, niedzielne i ludowe.

Część druga (B) wymienionej książki to systematyczny wykład dydaktyki dorosłych. Na początku tej części Autorka ukazała specyfikę (swoistość) kształcenia dorosłych („...uczy się ludzi już tkwiących w życiu...”) w porównaniu z edukacją dzieci, organizację instytucji („ogniska”) kształcenia dorosłych oraz złożone zagadnienia wychowania dorosłych w toku ich nauczania (m.in. przez wdrażanie uczących się do prac związanych z kształceniem, wzbudzanie w słuchaczach zaufania we własne siły). W końcowych rozdziałach tej części książki Maria Borowiecka scharakteryzowała program i kryte-

ria doboru treści dla instytucji kształcenia dorosłych, opisała systemy (indywidualny i zbiorowy) tego kształcenia, stosowane metody oraz organizacje nauczania dorosłych z wskazaniem na jego modernizację i wprowadzane do niego coraz śmielej nowych pomoce dydaktycznych.

Wartość książki Marii Borowieckiej „podnoszą” wnioski zamieszczone w zakończeniu poszczególnych rozdziałów, przydatne dla praktyki kształcenia dorosłych odbudowywanego w naszym kraju po II wojnie światowej.

Tak skonstruowana książka dowodzi wysokiego poziomu refleksji nad kształceniem dorosłych w naszym kraju w czasie powojennego tworzenia nowego porządku społeczno- politycznego, zaś jej autorkę stawia w rzędzie twórców – obok Ireny Drozdowicz – Jurgielewiczowej („Z zagadnień dydaktyki dorosłych” Warszawa 1947) i Heleny Radlińskiej („Oświata dorosłych”, Warszawa 1947, rozdział: „Współczesne formy”) pierwszych podręczników dydaktyki dorosłych w naszym kraju. W związku z tym, poznanie jej dorobku naukowego jest konieczne do uchwycenia trendów i dostrzeżenia ewolucji naszej krajowej refleksji nad kształceniem dorosłych.

Mimo sygnalizowanych zasług dla rozwoju praktyki i teorii kształcenia dorosłych, Maria Borowiecka jest dzisiaj autorem mało przypominanym i w związku z tym – jak się wydaje – mało znanym. Nie wspomina o niej nawet profesor Lucjan Tuross, który budując przed laty swoją andragogikę „wyprowadzał” ją z dynamicznie i szeroko przypominanego dorobku naukowego wielu osób reprezentujących tę naukę.

Być może przyczyną tej sytuacji jest prawie całkowity brak informacji o ostatnich latach życia tej Autorki. Pod koniec lat międzywojennych (nadal) mieszkała w Warszawie przy ul. Pięknej 16a m. 17, przemianowanej tuż przed II wojną na ul. Piusa XI. Ulica ta jest dobrze wpisana w dzieje oświaty dla warszawskich dziewcząt. Przy niej (pod nr 24) Cecylia Plater-Zyberkówna (1853–1920) powołała do istnienia w 1883 r. – wzorując się na pomysłe hr. Jadwigi Zamoyskiej, założycielki (1882) Szkoły Domowej Pracy Kobiet w Kórniku koło Poznania (po zakazie Otto von Bismarcka przeniesiona do Kuźnic koło Zakopanego) – szkołę rękodzielniczą dla dziewcząt, a następnie także gimnazjum żeńskie, nazwane w latach międzywojennych jej imieniem.

Nieznane są losy okupacyjne Marii Borowieckiej. Jedyny zaś powojenny ślad po niej to omówione „Kształcenie dorosłych. Próba dydaktyki”, wydane przy wsparciu Ludowego Instytutu Oświaty i Kultury mieszczącego się wtedy w Warszawie przy ul. M. Reja 9. Poszukiwania (przez autora tego tekstu) informacji o ostatnich latach jej życia, a także dacie śmierci, nie dały do tej pory żadnego efektu. Po Ludowym Instytucie Oświaty i Kultury (i jego archiwum) nie ma dzisiaj śladu (opuszczony budynek gdzie mieściła się ta

instytucja jest nadal w kapitalnym remoncie). Kwerenda w Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego m. Warszawy jak i księgach kilku urzędów parafialnych w centrum Warszawy (w tym i Parafii Św. Aleksandra na terenie której M. Borowiecka mieszkała) nie dała żadnego efektu. Bezskutecznym było także przeglądanie katalogów (osoby pochowane) cmentarzy powązkowskiego i brudneńskiego.

Nadzieja na efekt kieruje myśl piszącego jeszcze w stronę Skolimowa (Archiwum Domu Artystów Weteranów Scen Polskich) i warszawskich Biełan (Archiwum Archidiecezji Warszawskiej), a nawet Milanówka (Archiwum Warszawskiego Okręgu Szkolnego). Być może komuś uda się, nawet przypadkowo, odnaleźć nieznaną informację i dopisać niedokończony biogram naukowy omówionej Bohaterki.

Bibliografia

- Baranowska J. (1930), *Oświata pozaszkolna Samorządu m. st. Warszawy*, Instytut Oświaty Dorosłych, Warszawa.
- Borowiecka M. (1946), *Kształcenie dorosłych. Próba dydaktyki*. Ludowy Instytut Oświaty i Kultury, Warszawa.
- Radlińska H. (1964), *Z dziejów pracy społecznej o oświatowej*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Zagórowski Z. (red.) (1924), *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych (...)*. Książnica Polska, Lwów–Warszawa.